

บทบาทของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม
ต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายรัฐ*

THE ROLE OF SOCIAL MOVEMENTS IN INFLUENCING GOVERNMENT
POLICY CHANGE

เรียงดาว ทวะชาลี

Riangdow Tavachalee

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding author E-mail: pagsa.2522@gmail.com

วันที่รับบทความ : 6 มิถุนายน 2568; วันที่แก้ไขบทความ 30 มิถุนายน 2568; วันที่ตอบรับบทความ : 30 มิถุนายน 2568

Received 6 June 2025; Revised 30 June 2025; Accepted 30 June 2025

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาบทบาทของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐในบริบทของสังคมไทย โดยเน้นวิเคราะห์กลไก วิธีการ และปัจจัยที่ส่งผลให้ขบวนการเคลื่อนไหวสามารถผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายได้ งานศึกษานี้อ้างอิงกรอบแนวคิดของทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement Theory) และใช้กรณีศึกษาจากเหตุการณ์ทางการเมืองและสังคมที่สำคัญในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา เช่น การเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมด้านสิ่งแวดล้อม การเคลื่อนไหวของเยาวชน และขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิมนุษยชน ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหว ได้แก่ ความชัดเจนของข้อเรียกร้อง การสนับสนุนจากสื่อและเครือข่ายภาคประชาชน ตลอดจนบริบททางการเมืองในช่วงเวลานั้น ๆ บทความนี้จึงมีข้อเสนอแนะเชิง

* เรียงดาว ทวะชาลี. (2568). บทบาทของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายรัฐ. วารสารกวีวันพะเยา, 2(3), 24-32.

Riangdow Tavachalee. (2025). The Role Of Social Movements In Influencing Government Policy Change. Journal of Kwan Phayao, 2(3), 24-32;

Website: <https://so11.tci-thaijo.org/index.php/jkp>

นโยบายที่เน้นการส่งเสริมพื้นที่สาธารณะและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดทิศทางนโยบายของรัฐอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

คำสำคัญ: ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม, การเปลี่ยนแปลงนโยบาย, นโยบายรัฐ, การมีส่วนร่วมของประชาชน

Abstract

This article aims to examine the role of social movements in influencing policy change within the context of Thai society. It focuses on analyzing the mechanisms, strategies, and factors that enable social movements to drive policy transformation. The study is grounded in the theoretical framework of Social Movement Theory and draws on case studies of significant political and social events over the past two decades, such as environmental civil society movements, youth-led movements, and human rights campaigns. The findings indicate that key factors contributing to the success of social movements include the clarity of demands, support from media and civil society networks, as well as the prevailing political context. The article concludes with policy recommendations that emphasize the promotion of public space and citizen participation in shaping state policy in an effective and sustainable manner.

Keywords: Social movement, Policy change, State policy, Public participation

บทนำ

ในสังคมประชาธิปไตย การกำหนดนโยบายของรัฐไม่ควรเป็นเพียงกระบวนการที่ผูกขาดโดยกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองเท่านั้น แต่ควรเปิดพื้นที่ให้ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและสะท้อนความต้องการที่แท้จริงของสังคม ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจึงกลายเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนประเด็นสาธารณะให้เข้าสู่กระบวนการนโยบายของรัฐ โดยเฉพาะในบริบทที่ภาครัฐตอบสนองต่อปัญหาสาธารณะอย่างล่าช้าหรือไม่ทั่วถึง การรวมตัวของประชาชนผ่านเครือข่ายทางสังคม จึงเป็นพลังที่สามารถกดดันและเสนอทางเลือกเชิงนโยบายที่แตกต่างออกไปจากแนวทางเดิมของรัฐ

ในประเทศไทย ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมได้แสดงบทบาทอย่างต่อเนื่องในการเรียกร้องความเป็นธรรม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ตลอดจนการเรียกร้องให้มีการปฏิรูประบบการเมืองและการศึกษา ขบวนการเหล่านี้ไม่เพียงแต่สะท้อนเสียงของประชาชนกลุ่มหนึ่งเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นแรงผลักดันที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายในระดับรัฐอย่างมีนัยสำคัญ (Fenton, N., 2015)

บทความนี้จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาทฤษฎี วิธีการ และปัจจัยที่ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมสามารถส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐได้ โดยอาศัยกรอบแนวคิดทางทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement Theory) และวิเคราะห์กรณีศึกษาจากเหตุการณ์จริงในบริบทของสังคมไทย เพื่อสะท้อนถึงศักยภาพของภาคประชาชนในการร่วมกำหนดทิศทางของประเทศอย่างเป็นรูปธรรม

บทบาทของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movements) คือ การรวมตัวกันของบุคคล กลุ่ม หรือชุมชน ที่มีเป้าหมายร่วมกันในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ หรือการเมือง โดยอาศัยการรวมพลัง การรณรงค์ การประท้วง หรือการใช้ช่องทางสาธารณะ เพื่อเรียกร้องนโยบายหรือท่าทีใหม่จากรัฐหรือผู้มีอำนาจ (McAdam, D., Tarrow, S., & Tilly, C., 2001)

บทบาทสำคัญของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ได้แก่

1. เป็นกลไกในการเรียกร้องสิทธิและความเป็นธรรม เช่น การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิแรงงาน สิทธิสตรี สิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ ฯลฯ
2. กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐ โดยการกดดันหรือเสนอทางเลือกใหม่ที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน
3. เพิ่มพื้นที่สาธารณะในการแสดงออกทางการเมือง ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจเชิงนโยบาย
4. เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบอำนาจรัฐ โดยการตั้งคำถาม ท้าทาย หรือนำเสนอข้อมูลที่รัฐอาจมองข้าม

5. สร้างการตื่นรู้ในสังคม ผ่านการให้ข้อมูล การรณรงค์ และการปลุกจิตสำนึกในหมู่ประชาชน

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายรัฐ

เป็นหัวข้อที่สำคัญในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงนโยบายในระบบการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาบทบาทของ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม และ การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐ ต่อไปนี้คือแนวคิดและทฤษฎีที่สำคัญที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงนโยบายรัฐ (Tarrow, S., 1998).

1. ทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement Theory)

ทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคมศึกษาการกระทำทางสังคมที่มีเป้าหมายเพื่อเปลี่ยนแปลงในเชิงสังคมหรือการเมือง ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมมักมีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐ การศึกษาทฤษฎีนี้มุ่งเน้นที่ปัจจัยที่ทำให้ขบวนการเคลื่อนไหวเกิดขึ้นและสามารถมีอิทธิพลต่อนโยบายได้ เช่น

- 1.1 ความเครียดทางสังคม (Social Strain) ปัญหาสังคมที่ไม่ได้รับการแก้ไข
- 1.2 ทรัพยากรและเครือข่าย (Resources and Networks) การใช้ทรัพยากรและเครือข่ายเพื่อขับเคลื่อนขบวนการ
- 1.3 การรับรู้ปัญหาของสังคม (Framing) การตีความและการนำเสนอปัญหาทางสังคมที่ทำให้สังคมตระหนักถึงปัญหานั้น ๆ

2. ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย (Policy Change Theory)

ทฤษฎีนี้มุ่งเน้นการศึกษาเหตุผลและกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในนโยบายรัฐ ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นหลายแนวทาง

- 2.1 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงผ่านกระบวนการทางการเมือง (Incrementalism) การเปลี่ยนแปลงนโยบายเกิดขึ้นทีละน้อยผ่านการปรับตัวในระบบการเมือง

2.2 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงแบบพลิกผัน (Punctuated Equilibrium Theory) การเปลี่ยนแปลงนโยบายจะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วหลังจากที่มีการสะสมของปัญหาหรือความขัดแย้งที่ยืดเยื้อ

2.3 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงจากการตอบสนองต่อภาวะวิกฤต (Crisis Response Theory) การเปลี่ยนแปลงนโยบายมักเกิดจากเหตุการณ์ที่สร้างวิกฤตในสังคม หรือการเปลี่ยนแปลงในอำนาจการเมือง

3. ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation Theory)

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบายรัฐเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างนโยบายที่มีความยั่งยืนและตอบสนองความต้องการของประชาชน ทฤษฎีนี้เน้นการศึกษาเกี่ยวกับวิธีที่ภาครัฐเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการเมือง เช่น

3.1 การมีส่วนร่วมแบบเปิด (Open Participation) การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจของรัฐในทุกขั้นตอน

3.2 การมีส่วนร่วมแบบประนีประนอม (Deliberative Participation) การอภิปรายและหารือเพื่อหาข้อยุติที่เหมาะสมกับทุกฝ่าย

4. ทฤษฎีอำนาจและการควบคุม (Power and Control Theory)

ทฤษฎีนี้ศึกษาเกี่ยวกับอำนาจในการกำหนดนโยบายและการควบคุมการเปลี่ยนแปลง โดยมุ่งเน้นที่การวิเคราะห์ว่าใครเป็นผู้มีอำนาจในการสร้างนโยบาย และกลุ่มใดมีบทบาทในการขัดขวางหรือส่งเสริมการเปลี่ยนแปลง ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมสามารถทำหน้าที่เป็นตัวแทนของกลุ่มที่ไม่ได้รับการยอมรับหรือไม่มีอำนาจในการกำหนดนโยบาย

5. ทฤษฎีการบริหารจัดการ (Governance Theory)

ทฤษฎีการบริหารจัดการศึกษาเกี่ยวกับการปกครองที่มีการมีส่วนร่วมของหลายภาคส่วน เช่น รัฐ ธุรกิจ และภาคประชาสังคม โดยเน้นที่กระบวนการสร้างนโยบายร่วมกัน (Collaborative Governance) และการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการตัดสินใจที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายในระดับรัฐ

กล่าวโดยสรุปการศึกษาการเปลี่ยนแปลงนโยบายรัฐต้องพิจารณาหลายทฤษฎีที่มีผลต่อกระบวนการนี้ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมมีบทบาทสำคัญในการสร้างแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน และทฤษฎีต่าง ๆ เหล่านี้ช่วยให้เราเข้าใจถึงกลไก วิธีการ และปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายในบริบทต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น

บทบาทของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายรัฐ

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movements) ถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ในหลายกรณี ขบวนการเหล่านี้สามารถสร้างแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐ โดยเฉพาะเมื่อความต้องการหรือปัญหาของกลุ่มประชาชนถูกมองข้ามหรือไม่ได้รับการแก้ไขจากรัฐบาล ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจึงเป็นตัวแทนของการแสดงออกของประชาชนที่เรียกร้องการเปลี่ยนแปลงหรือการตอบสนองจากรัฐในประเด็นต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของสังคมโดยรวม (สุนีย์ ทับทิมผล, 2560)

1. การสร้างการตระหนักรู้ในสังคม

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมมีบทบาทในการสร้างการตระหนักรู้ในหมู่ประชาชนเกี่ยวกับปัญหาหรือความอยุติธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น ขบวนการเพื่อสิทธิมนุษยชน หรือการเคลื่อนไหวเพื่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะช่วยให้ประชาชนเห็นถึงความสำคัญของปัญหาและทำให้ประเด็นนั้นกลายเป็นวาระสาธารณะที่รัฐไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้

2. การกดดันรัฐบาลให้ปรับเปลี่ยนนโยบาย

เมื่อขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมสามารถรวบรวมแรงสนับสนุนจากประชาชนหรือองค์กรต่าง ๆ ได้มากพอ ก็สามารถทำให้เกิดแรงกดดันที่มีผลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล ตัวอย่างเช่น ขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อการศึกษา หรือการเคลื่อนไหวในด้านสุขภาพที่ทำให้รัฐบาลต้องมีการปรับเปลี่ยนนโยบายด้านสวัสดิการ หรือการศึกษาเพื่อให้ตรงกับความต้องการของประชาชน (ทวีศักดิ์ วิษณุโยธิน, 2554)

3. การสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมสามารถสร้างพันธมิตรหรือความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งในและนอกภาครัฐ เช่น ภาคประชาสังคม สื่อมวลชน หรือองค์กรระหว่างประเทศ เพื่อผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายในประเด็นที่สำคัญต่อสังคม ซึ่งจะช่วยให้เพิ่มอำนาจในการกดดันรัฐบาลให้ดำเนินการตามข้อเรียกร้อง

4. การสนับสนุนจากสื่อและเครือข่ายสังคม

สื่อมวลชนและเครือข่ายออนไลน์เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการเผยแพร่ข้อมูลและระดมความสนใจในขบวนการเคลื่อนไหวต่าง ๆ การเผยแพร่ข้อมูลหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมผ่านสื่อสามารถกระตุ้นให้ประชาชนมีความตระหนักรู้และสนับสนุนข้อเรียกร้องของขบวนการนั้น ๆ ซึ่งในหลายกรณี สื่อสามารถเป็นตัวกลางที่เชื่อมโยงความคิดเห็นของประชาชนกับรัฐบาลได้ (พิภพ อุดมอิทธิ, 2549)

5. การเสนอแนวทางแก้ไขและข้อเสนอทางเลือก

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมไม่ได้เพียงแค่เรียกร้องการเปลี่ยนแปลง แต่ยังสามารถเสนอแนวทางการแก้ไขหรือทางเลือกใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมและรัฐ ตัวอย่างเช่น ขบวนการเพื่อสิทธิมนุษยชนอาจเสนอแนวทางในการปรับปรุงกฎหมายหรือการใช้ทรัพยากรในการแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชน

6. การเปลี่ยนแปลงในระยะยาว

แม้ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอาจไม่สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐในทันที แต่การเคลื่อนไหวเหล่านี้สามารถสร้างผลกระทบในระยะยาวในด้านการรับรู้ของสาธารณชน การเปลี่ยนแปลงในเชิงแนวคิด หรือการปรับโครงสร้างทางการเมืองในระยะยาว เช่น การเคลื่อนไหวเพื่อการปฏิรูประบบการศึกษา ซึ่งอาจไม่สามารถเห็นผลทันที แต่จะส่งผลต่อการพัฒนาในอนาคต

บทบาทของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในการเปลี่ยนแปลงนโยบายรัฐนั้นไม่เพียงแต่สะท้อนถึงการเรียกร้องจากกลุ่มประชาชนเท่านั้น แต่ยังเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการคิดใหม่ในภาครัฐเกี่ยวกับวิธีการปกครองและการให้บริการที่ตอบสนองต่อความต้องการของ

ประชาชน ขบวนการเหล่านี้สามารถทำให้ปัญหาที่ถูกกลืนในอดีตกลายเป็นประเด็นที่รัฐไม่สามารถมองข้ามได้ ซึ่งจะมีผลต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนาของประเทศในระยะยาว

สรุป

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐ โดยทำหน้าที่เป็นเครื่องมือที่ประชาชนใช้ในการเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ขบวนการเหล่านี้ช่วยสร้างการตระหนักรู้ในสังคมเกี่ยวกับปัญหาหรือความอยุติธรรมที่เกิดขึ้น และนำเสนอข้อเรียกร้องที่สะท้อนความต้องการของกลุ่มประชาชนที่ถูกมองข้ามหรือไม่ได้รับการแก้ไขจากรัฐ

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมมักเกิดจากการกดดันของกลุ่มประชาชนที่ต้องการให้รัฐปรับเปลี่ยนท่าทีหรือทำนโยบายใหม่ที่ตอบสนองต่อความต้องการของสังคม โดยเฉพาะเมื่อมีการรวมตัวของภาคประชาชนและเครือข่ายต่าง ๆ เพื่อผลักดันประเด็นที่สำคัญ รวมถึงการใช้สื่อมวลชนและเครือข่ายออนไลน์ในการสร้างความตระหนักและสนับสนุนข้อเรียกร้อง

แม้ว่าในบางกรณีการเปลี่ยนแปลงนโยบายอาจไม่เกิดขึ้นทันที ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมสามารถสร้างผลกระทบในระยะยาวได้ เช่น การเปลี่ยนแปลงในเชิงแนวคิด การปรับโครงสร้างทางการเมือง หรือการปฏิรูปในด้านต่าง ๆ ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาของสังคมและรัฐในอนาคต

ดังนั้น ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมไม่เพียงแต่ช่วยสร้างการเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรมในระดับนโยบาย แต่ยังช่วยเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดทิศทางนโยบายของรัฐอย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

พิภพ อุดมอิทธิ. (2549). *การเคลื่อนไหวทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในไทย*.

กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ทวีศักดิ์ วิษณุโยธิน (2554). ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงนโยบายรัฐในประเทศไทย. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 24(2), 105-120.

สุนีย์ ทับทิม (2560). ขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิมนุษยชนและผลกระทบต่อนโยบายรัฐ. เว็บไซต์สถาบันวิจัยสังคมศาสตร์. เรียกใช้เมื่อ 12 มกราคม 2568 จาก <https://www.socialresearch.in.th>

Tarrow, S. (1998). *Power in movement: Social movements and contentious politics*. Cambridge University Press.

McAdam, D., Tarrow, S., & Tilly, C. (2001). *Dynamics of contention*. Cambridge University Press.

Fenton, N. (2015). *Social media, activism, and the politics of change*. Retrieved from <https://www.sagepub.com>